

SOCIALINIO KAPITALO KONCEPTAS: DALYVAVIMO KONTEKSTAS

Rigita Tijūnaitienė

Šiaulių universitetas

Įvadas

Pastaruoju metu vis daugiau tyrėjų susivienija Socialinio kapitalo studijose. Socialinis kapitalas per pastaruosius du tris dešimtmečius įvairiose socialinių mokslų disciplinose iškilo kaip vyraujanti paradigma. Socialinis kapitalas savo šaknis turi dviejose pagrindinėse disciplinose – sociologijoje ir ekonomikoje, tačiau socialinio koncepto stiprybė yra ta, kaip jis „laužo“ disciplinų sienas ir jungia konceptualius skirtingų tyrimų sričių rėmus.

Nors socialinio kapitalo idėja sąlyginai sena, ypač sociologijos srityje, tačiau minėto koncepto tyrimai išplito tik po 1980-ųjų. Socialinis kapitalas vis dar yra plačiausiai naudojamas pagrindas sprendžiant dalyvavimo veiklas, be to, jis susidaro tarp dalyvaujančių tam tikroje bendroje pilietinėje veikloje veikėjų, kas pastaruoju metu plačiai eskaluojama tiek akademiname, tiek ir bendruomenių (visuose vartojamuose kontekstuose) praktinėse veiklose ir diskusijoje. Taigi socialinio kapitalo kaip tarpdisciplininio tyrinėjimų objekto analizė dalyvavimo veiklų kontekste yra sava laikė ir aktuali. Ji šiame tyrime grindžiama remiantis Fine (2001), Farr (2004), Murray (2005), Matonyte, (2004), Imbrasaite (2004), Robinson, Schmid, Siles (2002), Schmid (2002); Lance, Woolcock (2003), Siisäinen (2000), Kadushin (2004), Woolcock, Narayan (2000), Coleman (2005) ir kitų autorių darbais.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti socialinio kapitalo konceptą dalyvavimo veiklų kontekste teoriniu aspektu.

Tyrime naudoti literatūros sisteminimo, lyginimo ir apibendrinimo **metodai**.

Tyrimo objektas – socialinio kapitalo ir dalyvavimo santykis.

Socialinio kapitalo teorija: tarpdisciplinis požiūris

Socialinis kapitalas per pastaruosius du dešimtmečius įvairiose socialinių mokslų disciplinose iškilo kaip vyraujanti paradigma (Robinson, Schmid, Siles, 2002). Viena priežasčių, sukėlusių plačiai paplitusį susidomėjimą socialiniu kapitalu, yra tyrinėjimai, kurie nuosekliai pažymi ypač svarbią socialinio kapitalo reikšmę visose gyvenimo srityse. Pastaruoju metu vis

daugiau tyrėjų susivienija Socialinio kapitalo studijose. Pasak Tura ir Harmaakorpi (2005, p. 1112), socialinio koncepto stiprybė yra ta, kaip jis „laužo“ disciplinų sienas ir jungia konceptualius rėmus. Įvairių autorių atsakymų paieškos yra susijusios su skirtingomis socialinių mokslų sritimis, tačiau tai kartu tyrėjus suvienija, nesvarbu, ar problema susijusi sociologijos, politologijos, ekonomikos plėtros, švietimo ar kita sritimi (Engeström, 2001). Taigi socialinis kapitalas eina po tarpdisciplininių „besimokančios organizacijos“ (atsiradusios 1980-aisiais metais) ir „žinių vadybos“ (tapusios populiaria tema 1990-ųjų pradžioje) koncepcijų. Tai galima aiškinti kaip problemos konteksto platėjimo įvairiose socialinių mokslų srityse ženklą: tyrėjai formuluoja savo klausimus taip, kad daugiau nebeįmanoma pateikti patenkinamų atsakymų lygiagrečiai neįtraukiant daugelį perspektyvų (Engeström, 2001).

Socialiniai mokslai apskritai, pasak Kadushin (2004), turi pakankamai ilgą istoriją, liečiančią konceptų „pasiskolinimą“ arba tiesiog „dalijimąsi“ su kitomis disciplinomis (plačiau apie tai žr. Kadushin, 2004, p. 3). Nuo 2004 m., kai Kadushin rašė, kad vien Google paieškos sistemoje galima rasti daugiau kaip 500 000 nuorodų Socialinio kapitalo tema. Šiuo metu nediferencijuojant pagal joki kriterijų jų padaugėjo net iki 24 400 000 (įvedus užklausą anglų kalba – aut. pastaba, žiūrėta 2008 m. gegužės 1 d.), kas rodo pakankamai platų minėto konstrukto įtraukimą ne tik į akademinę diskusiją, bet ir į kasdieninės kalbos aktualijas. Tačiau šiame tyrime labiau domimasi akademine šio konstrukto puse.

Socialinis kapitalas savo šaknis vis dėlto turi dviejose pagrindinėse disciplinose – sociologijoje ir ekonomikoje. Terminas *socialinis* reiškia kolektyvinius veiksmus, tinklų egzistavimą ir tam tikrų normų pripažinimą tarp individų, tuo tarpu *kapitalas* yra ekonominis terminas, kuris suprantamas gamybos ir naudos maksimizavimo teorijų kontekste, taip pašalinamas individus iš jų socialinio fono (Murray, 2005, p. 5). Tokių teorinių ginčų šaknys glūdi pripažįstant metodologinį individualizmą arba metodologinį holizmą konstruojant socialinio kapitalo sąvoką. Tai gali būti išskaidyta iš dalies per pripažinimą, kad racionalūs

veiksmai yra esminė prielaida, bet metodologinis individualizmas dažnai neskaitina grynai savanaudiško elgesio (Field 2004 cituojama Murray, 2005, p. 5). Individualūs veiksmai generuoja socialinę tvarką, kuri gali duoti naudos grupei ar pasireikšti kolektyviniuose veiksmuose. Grupės susideda iš individų, kurie renkasi tarp institucijų. Vadinasi, toks požiūris sujungia racionalaus pasirinkimo teoriją su socialinio kapitalo teorija (Murray, 2005, p. 6).

Socialinio kapitalo literatūra, prie kurios prasišėdėjo visos socialinių mokslų disciplinos, padėjo mokslininkams, politikams, skirtingų sričių praktikiams naudotis neprecedentiniu bendradarbiavimu ir dialogu (Brown, 1998; Brown ir Ashman, 1996, cit. Woolcock, Narayan, 2000). Taigi šis apibendrinimas sudaro prielaidas manyti, kad santykiai, kurie atsiranda žmonių tinkluose, gali būti vertinami teigiamai.

Socialinio kapitalo koncepto evoliucija ir apibrėžtis

Pasak Woolcock ir Narayan (2000, p. 227), *Socialinio kapitalo* terminas vartojimas daugiau nei prieš 80 metų ir prasideda nuo Hanifan rašinių aiškinant bendruomenės dalyvavimo svarbą didinant mokyklos galią. Pasak minėtų autorių, Hanifan dar 1916 m. pasirėmė socialinio kapitalo koncepcija. Tokias išvadas jie padarė iš šio apibūdinimo:

... tos apčiuopiamos substancijos [kurios] yra dažnai skaičiuojamos kasdieniniuose žmonių gyvenimuose: daugiausia gera valia, draugystė, simpatija ir socialinis bendravimas tarp asmenų ir šeimų, kurie sudaro socialinį vienetą... jeigu [asmenys] palaiko ryšį su jų kaimynais ir šie su kitais kaimynais, tai bus socialinio kapitalo kaupimas, kuris gali greitai patenkinti jo socialinius poreikius ir kuris gali skleisti socialinį potencialą pakankamai tam, kad būtų realiai įtvirtintos gyvenimo sąlygos visoje bendruomenėje.

Hanifan socialinio kapitalo idėja dingio keletui dešimtmečių ir iš naujo buvo atrasta 1950-aisiais, tai padarė Kanados miesto sociologų komanda Seeley, Sim ir Loosley (1956), po to 1960-ieji vykdant apsikeitimą tarp pokyčių teoretiko Homans (1961) bei miesto planuotojo Jacobs (1961) ir 1970-aisiais ekonomisto Loury (1977). Coleman (1987, 1988, 1990) originalus edukacinis tyrimas, vėliau Putnam (1993, 1995) tyrimai apie pilietinį dalyvavimą ir organizacijų veiklą suteikė įkvėpimą daugeliui dabartinių darbų, kurie nuo to laiko susijungė tarp įvairių mokslų į devynias pagrindines sferas (Woolcock, Narayan, 2000, p. 228), kurias pateiksime paveiksle „Socialinio kapitalo koncepto genezė XX a. ir tyrimų sritys pagal Engeström, 2001“.

Nors socialinio kapitalo idėja sąlyginai sena, ypač sociologijos srityje, tačiau minėto koncepto tyrimai išplito tik po 1980-ųjų, kai šalia kitų kapitalo rūšių klasifikuojant pradėta pateikti dar viena.

„1960-aisiais neoklasikiniai ekonomistai (Schultz, 1961; Becker, 1964) išplėtojo fizinio kapitalo konceptą, apimančią įrankius, mašinas ir kitą produktyvią įrangą, įtraukdami į jį žmogiškąjį kapitalą (Coleman, 1998). Tuo tarpu, kai fiziniam kapitalui priskiriami fiziniai objektai, žmogiškajam – individų savybės, socialiniam kapitalui – santykiai tarp individų, socialiniai tinklai, tarpusavio normos ir iš viso to kylantis pasitikėjimas (Putnam, 2000, p. 19)“ (Engeström, 2001).

Serageldin (1996) cituojamas Uphoff (1999, p. 216) taip pat pateikia 4 kapitalo rūšis, šalia minėto fizinio, žmogiškojo dar atskirdamas ir natūralųjį (gamtinį). Kitaip sakant, kapitalo koncepcija formavosi ar tiesiog galima teigti buvo išplėta nuo fizinio kapitalo iki žmogiškojo ir pastaruoju metu iki socialinio kapitalo sampratos (Schmidt, 2002). Nors debatai vis dar kykla svarstant, ar socialinis kapitalas apskritai turėtų būti laikomas kaip kapitalo forma, ar tai turėtų būti kažkio investavimo rezultatas (Uphoff, 1999, p. 216). Pvz., Fine (2001, p. 26) teigia, kad „nėra svarbu, plėsti kapitalo sąvoką iki socialinio kapitalo Socialinis kapitalas – tai aiškus pripažinimas visuomenės prijungimo prie kitokios asocialios ekonomikos.“

Priešingai nei kitos kapitalo formos, socialinis kapitalas yra būdingas santykių tarp žmonių struktūrai. Jis neglūdi nei individuose, nei fizinės gamybos priemonėse (Coleman, 2005, p. 270). Kitaip sakant, socialinis kapitalas yra vieša gėrybė, o tas „socialinio kapitalo viešos naudos aspektas, kuris skiria jį nuo kitų kapitalo formų, kartu yra veiksnys, kuris skatina nepakankamą investavimą į socialinį kapitalą“ (Lance, Woolcock, 2003).

Šiame tyrime bus laikomasi požiūrio, kad socialinį kapitalą nereikėtų vertinti visiškai analogiškai kaip kitas kapitalo formas, nes jis gal ir kitaip sukuriamas nei fizinis kapitalas, tačiau tai, kokį gauname rezultatą, lygiai taip pat duos naudos ateityje, t. y. kurs vertę.

Todėl šiame tyrime remiantis Socialinio kapitalo definicija pirmiausia reikėtų aptarti socialinio ir kitų minėtų kapitalo formų skirtumus ir panašumus, tai padarysime remdamiesi Engeström (2001):

Pirma, socialinis kapitalas yra išteklius, į kurį gali būti investuoti kiti ištekliai, tikintis ateityje, nors ir neapibrėžtų, tačiau rezultatų.

Antra, socialinis kapitalas tam tikru laipsniu yra „(pri)tinkamas“ (angl. *appropriate*) (Coleman, 1988) ir „pakeičiamas“ (Bourdieu, 1985). „Tinkamas“ reiškia, kad tas pats socialinis kapitalas gali būti tinkamas skirtingiems tikslams, skirtingai panaudojamas nuo situacijos, kai tave pasamdo dirbti draugas, iki situacijos, kai reikalingas petys prisišlieti esant šeimos krizei. „Pakeičiamas“ reiškia, kad socialinis kapitalas gali būti keičiamas į kitas kapitalo formas. Tai nėra taip lengva kaip su ekonominiu kapitalu Socialinis kapitalas mažiau likvidus.

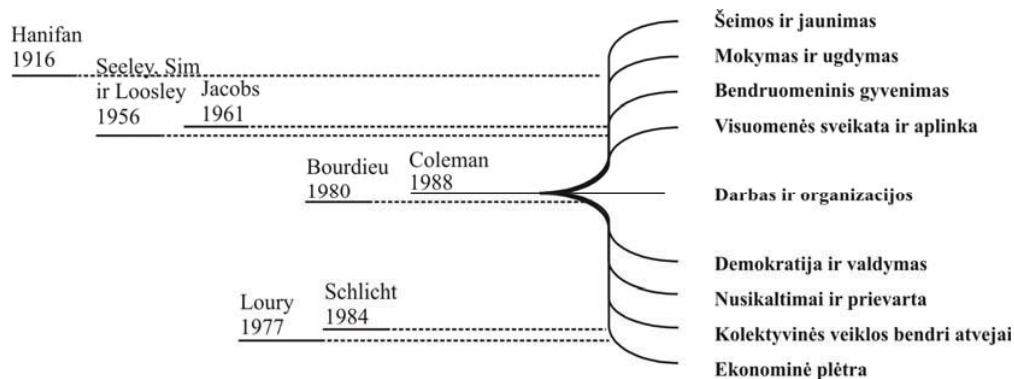
Trečia, kaip ir fiziniam ar žmogiškajam kapitalui, tačiau ne kaip finansiniam, socialiniam kapitalui reikia palaikymo, kad išliktų produktyvus. Santykiškai turi tendenciją irti, jei žmonės nustoja susitikinėti, bendrauti. Tačiau priešingai nei žmogiškasis kapitalas, individas negali kultivuoti socialinio kapitalo pats vienas, tam reikia keleto šalių jungtinio dalyvavimo.

Ketvirta, kaip ir žmogiškasis kapitalas, tačiau priešingai nei fizinis, socialinis kapitalas neturi numatomo nuvertėjimo lygio. [...] santykių vertė nemažėja naudojantis. Nėra tradicinio būdo numatyti kaip kon-

taktuojant su kažkuo pasikeis vertė, kuri ir atsiranda iš tų ryšių.

Tačiau yra **fundamentalus skirtumas**, kuris skiria socialinį kapitalą nuo kitų kapitalo formų. Socialinis kapitalas yra **jo kūrėjų santykiuose** su kitais dalyviais. **Socialinis kapitalas yra visuomeninė gėrybė.**

Taigi, kai mes kalbame apie socialinį kapitalą, mes darome nuorodą į asmenį ar asmenis, simpatizuojančius vienas kitam, kur socialinis kapitalas slypi, ir kitus žmones, kurie yra jų norų objektai (Robinson, Schmid, Siles, 2002).

1 pav. Socialinio kapitalo koncepto genezė XX a. ir tyrimų sritys pagal Engeström, 2001

Pastarieji autoriai taip pat pristato gausų socialinio kapitalo apibrėžimų kiekį, juos vertina ir analizuoja, pateikia socialinio kapitalo metaforos vartojimo abejones pagal Nobelio premijos laureato K. Arrow, Baron ir Hannon mintis (plačiau žr. Robinson, Schmid, Siles, 2002).

Tačiau skirtingų mokslo sričių atstovai, kaip išvelgia pastarieji autoriai, teigia, kad egzistuoja daug socialinio kapitalo apibrėžimų..., todėl operacionalizuoti socialinio kapitalo konstrukta nėra paprasta tuo aspektu, kad visos apibrėžtos apskritai yra daugiau susitarimo reikalas.

Svarbu paminėti ir tai, kad teorinės koncepcijos analizuojamos tam, kad paskui būtų galima atlikti tam tikrus matavimus, tačiau „sumaištis conceptualiu lygiu baigiasi tuo, kad mėginant išmatuoti socialinį kapitalą, pasirenkami rodikliai iš kartais ydingo conceptualaus pagrindo. Trumpai tariant, socialinio kapitalo sąvokos vartojimas reikalauja neįprasto supratimo, galbūt iš dalies apimančio abu – tiek socialinį, tiek kapitalą. Kapitalas, pavyzdžiui, gali būti suprantamas kaip išteklius apskritai ir socialinis kaip nauda, į kurią dedami ištekliai“ (Fine, 2001, p. 6). Platus ir pakankamai novatoriškas Fine požiūris, kodėl socialinis kapitalas gali būti tikrai laikomas kapitalu, pateikiamas jo knygoje „Social Capital Versus Social Theory: Political Economy and Social Science at the Turn of the millennium“ (2001), kurioje tiesiog apgailestaujama, kad apskritai vyksta tokia diskusija ir nurodomos priežas-

tys, kodėl šiuolaikiniams tyrėjams turi būti aišku, kad kuo toliau, tuo daugiau viskas „virs socialiniu“. Autorius net randa konkretų ir trumpą paaiškinimą, kodėl vyksta tokios diskusijos, tiesiog dėl to, kad gyvename kapitalistinėje visuomenėje, kurioje rimtai nežiūrima į „nemokamas gėrybes“. Tai yra vadinama „intelektinių tikėjimo krizės produktu“ kapitalistinėje visuomenėje.

Ypač ryškų vaidmenį šiuolaikinėse diskusijose suvaidino Robert Putnam, Pierre Bourdieu, James Coleman ir kt. Bourdieu, kurio pagrindai yra klasikinė sociologinė diskusija, yra vienas modernios socialinio kapitalo diskusijos pionierių (Tura, Harmaakorpi, 2005, p. 1114), išplėtojęs konkurencingą socialinio kapitalo teoriją (DeFilippis, 2001). Beje, nors Coleman buvo pirmasis, kuris pateikė būdus, kaip operacionalizuoti Socialinį kapitalą empiriniams tyrimams (DeFilippis, 2001), jo analizė rėmėsi Racionalaus pasirinkimo teorija (Tura, Harmaakorpi, 2005, p. 1114), tačiau pastaruoju metu minėta koncepcija labiau siejama su R. Putnam, kuris sėkmingai eksportavo koncepciją iš akademinio į platesnį kontekstą (National statistics, 2001) ir rėmėsi amerikietiškomis komunos šalininkų tradicijomis (Tura, Harmaakorpi, 2005).

Pakankamai plačią ir išsamią Putnam ir Bourdieu socialinio kapitalo koncepcijų palyginamąją analizę pateikia sociologijos profesorius Martti Sisiäinen (2000) (plačiau žr. publikacijoje „Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam“). Esmi-

niai dalykai, kuriuos akcentuoja R. Putnam yra tai, kad jo suvokimu „socialinis kapitalas“ – tai „ryšiai tarp žmonių: socialiniai tinklai ir iš jų kylančios abipusiškumo (angl. *reciprocity*) normos bei pasitikėjimas ir patikimumas“ (Matonytė, 2004, p. 23). R. Putnamo teigimu, socialinis kapitalas kyla iš dalyvavimo visuomeninėse organizacijose ir savanoriškoje veikloje, jis atlieka dvi svarbias funkcijas: 1) skatina gerą, demokratišką valdymą bei 2) skatina ir palaiko ekonominį augimą ir plėtrą (Matonytė, 2004, p. 24; De Filippis, 2001, p. 785–791, Putnam, 2001). **P. Bourdieu** socialinį kapitalą apibrėžia individo lygmeniu, atsiribodamas nuo kolektyvinių vienetų. Pasak jo, „socialinis kapitalas yra socialinių santykių ir ryšių tinklas, kurį turi ir kuriuo naudojasi *asmuo*“ (Matonytė, 2004, p. 24). **Coleman** (1988) socialinio kapitalo sampratoje racionalaus arba tikslingo veiksmo principas siejamas su socialiniu kontekstu, ... socialinį kapitalą tapatina su „pareigomis ir lūkesčiais“ tarp individų, „informacijos potencialu“, „normomis ir sankcijomis“, autoriteto santykiais ir visų tipų socialinėmis organizacijomis (Imbrasaitė, 2004, p. 40).

Taigi šiame tyrime, nepaisydami visų traktavimo skirtumų, pritaršime Lance, Woolcock (2003), kad socialinis kapitalas:

- 1) yra produktyvus šaltinis,
- 2) padeda kooperuotis ir veikti,
- 3) gali veikti kaip socialinės kontrolės forma (pvz., sankcijos),
- 4) veikia kaip visuomenės nauda (nors ir ne visada),
- 5) įtraukia socialinius tinklus ir remia struktūras, bendruomenės dalyvavimą,
- 6) yra pilietinis ir politinis įtraukimas,
- 7) yra tikėjimas žmonėmis ir socialinės institucijos.

Taigi galima sakyti, kad „socialinis kapitalas yra suvokiamas kompleksiskai kaip sistema asociacijų, veiklų ar santykių, kurie jungia žmones kartu kaip bendruomenę per tam tikras normas ir psichologinius gebėjimus, didelį pasitikėjimą, kurie yra būtini pilietinei visuomenei ir naudingi būsimiems kolektyviniams veiksams ar turtui, kitų kapitalo formų pagalba“ (Farr, 2004). Kitaip sakant, socialinis kapitalas apibrėžiamas pagal jo funkciją. Tai nėra vieningas darinys, bet įvairovė skirtingų darinių, turinčių du bendrus bruožus: visi jie susideda iš tam tikro socialinės struktūros aspekto ir palengvina tam tikrus šioje striktūroje esančių individų veiksmus (Coleman, 2005). Vadinasi, galima teigti, kad socialinis kapitalas remiasi socialiniais santykiais ir naryste kolektyvuose bei ištekliais, kurie atsiranda iš tokių santykių ir narystės (Tura, Harmaakorpi, 2005). Taigi nesiplečiant toliau į paties termino subtilybes, apibendrinant galima teigti, kad tai – kompleksas skirtingų, neapčiuo-

piamų asociacijų, būdingų kolektyvinei veiklai, kai esminis aspektas yra tas, kad „socialinis“ yra kompensuojamas „kapitalu“.

Socialinio kapitalo ir dalyvavimo sąsajos

Šio tyrimo kontekste esminis dalykas yra žmonių aktyvumas pilietiniame kontekste, kuris realizuojamas per pilietinių organizacijų veiklas, kurios skatina telkiamąsi, bendruomeniškumą. Be to, pilietinės visuomenės opercionalizavimas dažnai apima įvairaus tipo organizacijas, kuriose žmonės realizuoja savo pilietines pareigas ir moralinius įsitikinimus. Taigi, pasak Žiliukaitės ir kt. (2006, p. 13), formalūs ir neformalūs „pilietinio angažuotumo tinklai“, atspindintys piliečių gebėjimą organizuotis, rodo, kiek šalies gyventojams yra prieinama „socialinio kapitalo“, kuris palengvintų ar įgalintų piliečių telkiamąsi kolektyvinėms veikloms... Piliečių dalyvavimas remiasi skirtingais motyvais, vertybėmis ar net sociodemografinėmis charakteristikomis (plačiau apie jas šiame tyrime nebus diskutuojama, nes tai atskira diskusijos tema), taigi žmogiškoji dimensija, kuri turi įtakos socialinio kapitalo susidarymui, kas gali būti traktuojama kaip priežastis (motyvas) dalyvauti, yra esminė šio tyrimo ašis.

Įvairios patirtys parodė, kad „iniciatyvos, kurios nepaisė ar net ignoravo žmogiškosios dimensijos vystymąsi, įskaitant tokius veiksmus, kaip vertybės, normos, kultūra, motyvacija, solidarumas, nebuvo tokios sėkmingos, kaip tikėtasi ..., o kartais tapdavo visiškai nesėkme“ (Uphoff, 1999, p. 215). Kitaip saktant, socialinio kapitalo išskyrimas šalia kitų kapitalo rūšių yra savalaikis ir pateisinamas, nors ir visiškai abstraktus. Todėl šiame tyrimo etape reikėtų skirti dvi šio fenomeno kategorijas remiantis Uphoff (1999, p. 216) tam, kad būtų aišku, kokia domimasi šio tyrimo kontekste:

- *struktūrinis* – siejamas su įvairiomis socialinės organizacijos formomis, ypač taisyklėmis, papročiais, vaidmenimis, tinklais – visa, kas daro įtaką kooperacijai ir abipusiai naudingiems kolektyviniams veiksams;
- *kognityvinis* – kylantis labiau iš psichinių procesų su išplaukiančiomis idėjomis, kurios sustiprinamos kultūros ir ideologijos (tai normos, vertybės, požiūriai, nuostatos, kurie daro įtaką kooperacijai ir abipusiai naudingiems kolektyviniams veiksams). Taigi kalbama ir šiame tyrime labiau domimasi psichine socialinio kapitalo kaip kompleksinio darinio puse.

Šiame tyrime, kadangi domimasi socialiniu kapitalu ir dalyvavimo santykiu, tai galima teigti, kad struktūrinis socialinis kapitalas *apriori* laikomas kaip

asociacijų, grupių duotybė, o kognityvinis kapitalas (nuostatos, požiūriai, normos) – kaip platforma susidaryti stimului dalyvauti.

Socialinis kapitalas vis dar yra plačiausiai naudojamas pagrindas sprendžiant dalyvavimo problemas (Uphoff, 1999, p. 215). Socialinio kapitalo supratimas, kuris buvo įtrauktas į bendruomenės vystymosi teoriją ir praktiką, yra Robert Putnam socialinis kapitalas (1993a, 1993b, 1995, 1996, 1998, 2000)“, pasak DeFilippis (2001), o kadangi Putnam kalba apie grupes, bendruomenes kaip socialinio kapitalo susidarymo erdves, tai galima teigti, kad socialinis kapitalas **susidaro tarp dalyvaujančių tam tikroje bendroje pilietinėje veikloje veikėjų.**

Taigi jei tęsime diskusiją apie pilietinę visuomenę, kurios esmė – žmonių dalyvavimas, ir jos santykį su dalyvavimu, tai pilietinės pareigos ir teisės realizuojamos dalyvaujant tokioje visuomenėje. Tokią veiklą (dalyvavimą) galima būtų vertinti kaip investicijas, o investicijos yra susijusios su motyvacija įsitraukti į socialinio kapitalo akumuliaciją ir dalyvauti jį perleidžiant (Kadushin, 2004). Be to, „kiekvienas individas tampa socializuotu, įtrauktu į egzistuojančius socialinius tinklus (kas yra dalis socialinio kapitalo koncepcijos – aut. pastaba) dėl įvairiausių priežasčių, todėl dalyvavimo elgsenos ir motyvacijos dalykai tampa ypač svarbūs“ (Murray, 2005).

Norint pagrįsti dalyvavimo ir socialinio kapitalo santykį, taip pat galima pereiti prie jo matavimo aptarimo, kur viena iš matavimo priemonių „yra narystė neformaliose ir formaliose asociacijose ir tinkluose“ (Woolcock, Narayan, 2000), kitaip sakant, dalyvavimas kolektyvinėje veikloje. Jei kalbėsime apie socialinį kapitalą bendruomenės lygiu, Onyx ir Bullen *atskyrė aštuonis pagrindinius faktorius*, kurie sudaro asmens socialinį kapitalą: **dalyvavimas** vietinėje bendruomenėje, veiksmai socialiniame kontekste, tikėjimo ir saugumo jausmai, kaimynų ryšiai, ryšiai su šeima ir draugais, įvairovės tolerancija, gyvenimo vertė ir darbo ryšiai (Woolcock, Narayan, 2000).

Narayan ir Cassidy (2001, p. 67), cituoja Imbrasaitė (2004, p. 42), nurodė *septynias socialinio kapitalo* dimensijas, tarp kurių taip pat matuojamos grupės charakteristikos (narysčių skaičius, dalyvavimo dažnumas, dalyvavimas sprendimų priėmimo ir kt.) bei savanoriškos veiklos identifikatoriai (indėlis į vietos bendruomenės veiklą, savanoriškas darbas ir pan.). Taigi konstruktas, pasak Lochner, Kawachi, Kennedy (1999, p. 259), ir yra skirtas siekiant įveikti kolektyvinės veiklos dilemas, paaiškinti, kaip piliečiai įvairiose bendruomenėse kooperuojasi vienas su kitu. Taigi kalbame apie dalyvavimą, kuris siejamas ne tik su pačių žmonių motyvacija, normomis, vertybėmis, įsitikinimais, bet ir valdymo sistema, kuri gali sudaryti geras ar blogas sąlygas tokiai elgsenai.

Šiame etape reikėtų paminėti, kokia vis dėlto socialinio kapitalo rūšimi dominasi. Kadangi Putnam socialinio kapitalo suvokimas buvo pripažintas kiek siauroku („tinklai, nutiesti apie horizontalius ryšius, formuoja socialinio kapitalo formavimo raktą“, ir „vertikalūs tinklas, nesvarbu koks tankus ir koks svarbus jo dalyviams, negali išlaikyti socialinio tikėjimo ir bendradarbiavimo“) ir vėliau nuginčytas kelių vėlesnių teoretikų, kurie teigė, kad vertikalūs ryšiai (tarp individo ar bendruomenės ir viešojo administravimo institucijų ir t. t. – aut. pastaba) taip pat formuoja svarbų socialinio kapitalo šaltinį (Woolcock, 2000, cituojamas Lance, Woolcock, 2003). Taigi tinklai, dažniausiai laikomi socialinio kapitalo pagrindiniais elementais, buvo klasifikuoti remiantis santykių jėga juose (Lance, Woolcock, 2003; Skidmore, Bound, Lownsbrough, 2006):

- Susiejantis socialinis kapitalas – susidedantis iš horizontalių tinklų tvirtų ryšių, įskaitant šeimą, artimus draugus, kaimynus, kolegas ir kt.
- Sujungiantis socialinis kapitalas – silpnėni ryšiai, taip pat su asmenimis, besidalijančiais ta pačia ekonomine ir politine pozicija, bet skiriasi jų padėtis, užsiėmimai ar etinė grupė.
- Jungiantis socialinis kapitalas – vertikalūs ryšiai su formaliomis institucijomis ir organizacijomis.

Šiame tyrime socialinis kapitalas analizuojamas tiesiog kaip dalyvavimo prielaida, kuri gali egzistuoti tik bendruomenės lygmeniu. Tačiau matuojama individų lygmeniu, kad duomenys būtų agreguoti į tam tikros bendruomenės lygmenį. Taigi, galima teigti, kad šiame tyrime dominasi „sujungiančiu socialiniu kapitalu“. ***Iš dalies (sąlyginai) galima teigti, kad pats socialinis kapitalas yra dalyvavimas kolektyvinėje veikloje. Tačiau jis nėra rezultatas, o greičiau priežastis, motyvas, kuris gali skatinti tą dalyvavimą.*** Toks tyrimo autorės požiūris remiasi:

1. Black ir Hughes (2001), cituojamais Lance, Woolcock (2003), klasifikacija, kurioje socialinis kapitalas tiesiog prilyginamas tam tikriems modeliams, kurie apima:

- Socialinį dalyvavimą – procesas, kurio metu asmenys neoficialiai įsipareigoja kitiems bendruomenės asmenims dėl abipusės gerovės.
- Piliečių dalyvavimą – procesas, kurio metu asmenys įsipareigoja asmeniškai ar kooperatyviai aiškiai paremti ar padidinti bendruomenės gerovę.
- Įsitraukimą į nepelno organizacijas ir savanorišką darbą.
- Glaudžius ryšius su kitokio pobūdžio organizacijomis ir ekspertų sistemomis.

2. A. A. Schmid (2002), kuris socialinį kapitalą traktuoja tiesiog kaip dalyvavimo motyvą. Pasak minėto autoriaus, literatūroje rašoma, kad tokie veiksmai kaip bendruomeniniai užsiėmimai, dalyvavimas visuomeniniuose renginiuose, aukojimas ir pilietinio įsitraukimo lygis, yra susiję su ekonomikos augimu ir laimėjimais. Schmid domisi, kas yra tokių veiksmų šaltinis (motyvas). Skirtingi motyvai yra reikšmingi ..., o bet kuris socialinį kapitalą apskaičiuojantis tyrimo įrankis turi griežtai atskirti egoistinius ir altruistinius motyvus, giminaičius ir bendruomenes lyginant šių egoistinius ir altruistinius motyvus. Schmid asociatyvias veiklas charakterizuoja ne kaip patį socialinį kapitalą, bet kaip socialinio kapitalo padarinius. Jo buvo pasiūlyta, apibrėžiant socialinį kapitalą, dėmesį sutelkti labiau į dalyvavimo priežastis (motyvus) negu į padarinius (Schmid, 2002, p. 751).

Taigi galima teigti, kad socialinis kapitalas gali būti laikomas kaip būtina sąlyga žmonių bendruomenių vystymosi procesui, kitaip tariant motyvus / priežastis dalyvauti bendrose veiklose.

Išvados

1. Galima teigti, kad socialinis kapitalas yra dalyvavimas kolektyvinėje veikloje. Tačiau jis nėra rezultatas, o greičiau priežastis, motyvas, kuris gali skatinti tą dalyvavimą.
2. Struktūrinis socialinis kapitalas *apriori* gali būti laikomas kaip asociacijų, grupių duotybė, o kognityvinis kapitalas (nuostatos, požiūriai, normos) – kaip platforma susidaryti stimului dalyvauti.
3. Socialinis kapitalas yra vieša gėrybė, į kurią investuojama nepakankamai, todėl ir dalyvavimo veiklų kontekste akcentas turi būti nukeliamas į priežastis / motyvus, kurie gali paskatinti ne tik dalyvavimą, bet ir socialinio kapitalo susidarymą, kurio reikalingumas ir reikšmė tampa savaime suprantami visose pasaulio dalyse ir skirtingose tyrimų ir praktikos srityse.

Literatūra

1. Coleman, J. S. (2005). *Socialinės teorijos pagrindai*. Iš anglų k. vertė Z. Bareikytė, L. Bartkuviene, V. Bėkštienė ir kt. Vilnius: Margi raštai.
2. DeFilippis, J. (2001). The Myth of Social Capital in Community Development. *Housing Policy Debate*, 12 (4), 781–806. Fannie Mae Foundation. Prieiga per internetą: http://www.fanniemaefoundation.org/programs/hpd/pdf/HPD_1204_defilippis.pdf [Žiūrėta 2006 m. lapkričio 12 d.].
3. Engeström, Y. (2001). Sizing up Social Capital. In Engeström, Y. *Activity Theory and Social Capital*. Technical Reports 5, University of Helsinki. Prieiga per internetą: <http://www.aula.cc/people/jyri/papers/socialcapital/index.html> [Žiūrėta 2007 m. vasario 19 d.].

4. Farr, J. (2004). Social Capital: A Conceptual History. *Political Theory*, 32, 6–33. University of Minnesota.
5. Fine, B. (2001). *Social Capital Versus Social Theory: Political Economy and Social Science at the Turn of the millennium*. Contemporary political economy. Routledge.
6. Imbrasaitė, J. (2004). Dalyvavimas bendruomenėje: individualūs resursai, motyvacija ir socialinis kapitalas. Tyrimo *Socialinė ekonomika: vietos bendruomenės poreikiai ir galimybės* ataskaita (p. 45–57). Socialinės ekonomikos institutas, Kaunas. Prieiga per internetą: <http://politika.osf.lt/Kiti/dokumentai/BendruomeniuGalimybiuTyr.pdf> [Žiūrėta 2006 m. rugsėjo 18 d.].
7. Kadushin, C. (2004). Too Much Investment in Social Capital? *Social Network*, 30, 1–16. Published by Elsevier B.V.
8. Lance, P., Woolcock, G. (2003). Building Sustainable Social Capital in New Communities. *Working Paper 1 – A Case Study Analysis*. University of Queensland, Australia. Prieiga per internetą: <http://www.uq.edu.au/boilerhouse/docs/Lance-&Woolcock-Delfin-Working-Paper.pdf> [Žiūrėta 2006 m. lapkričio 25 d.].
9. Lochner, K., Kawachi, I., Kenedy, B. P. (1999). Social capital: a guide to its measurement. *Health and Place*, 5 (4), p. 259–270. Published by Elsevier.
10. Matonytė, I. (2004). Socialinis kapitalas: nuo mokslinių tyrimo perspektyvų prie empirinių pastebėjimų. Gero valdymo klausimas. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1, 22–37. VU Sociologijos katedra; KU Sociologijos katedra. Prieiga per internetą: <http://www.ceeol.com/asp/getdocument.aspx?logid=5&id=d40ed202-ef0c-42e5-98f2-8a3cba7e1885> [Žiūrėta 2006 m. kovo 12 d.].
11. Murray, C. (2005). Social Capital and Cooperation in Central and Eastern Europe – A Theoretical Perspective. *ICAR Discussion Paper 9/2005*. Humboldt University Berlin. Prieiga per internetą: <http://ideas.repec.org/p/hah/icardp/0905.html> [Žiūrėta 2006 m. liepos 11 d.].
12. Putnam, R. D. (2001). *Kad demokratija veiktų: pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*. Iš anglų k. vertė J. Novagrockienė ir A. Ramonaitė. Vilnius: Margi raštai.
13. Robison, L. J., Schmid, A. A., Siles, M. E. (2002). Is Social Capital Really Capital? In Review of Social Economy. *Taylor and Francis Journals*, 60 (1), p. 1–21. Prieiga per internetą: <http://www.ingentaconnect.com/content/routledg/rrse/2002/00000060/00000001/art00001> [Žiūrėta 2006 m. gegužės 30 d.].
14. Schmid, A. A. (2002). Using Motive to Distinguish Social Capital from Its Outputs. *Journal of Economic Issues*, 36 (3), p. 747–768. Department of Economics, University of Nevada. Prieiga per internetą: <http://diglib.lib.utk.edu/utj/browse.php?jid=1&vid=6&issid=18&aid=311&pg=747> [Žiūrėta 2006 m. balandžio 10 d.].
15. Skidmore, P., Bound, K., Lownsbrough, H. (2006). Community participation. Who benefits? York Publishing Services Ltd, Layer Thorpe. Prieiga per internetą: <http://www.jrf.org.uk/bookshop/eBooks/1802-community-network-governance.pdf> [Žiūrėta 2006 m. spalio 5 d.].

16. Siisiainen, M. (2000). Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam. *Paper presented at ISTR Fourth International Conference „The Third Sector: For What and for Whom?“* Trinity College, Dublin, Ireland. Prieiga per internetą: <http://www.istr.org/conferences/dublin/workingpapers/siisiainen.pdf> [Žiūrėta 2006 m. liepos 23 d.].
17. Social Capital A review of the literature. Social Analysis and Reporting Division Office for National Statistics, 2001. Prieiga per internetą: <http://www.statistics.gov.uk/socialcapital/downloads/soccaplitreview.pdf> [Žiūrėta 2006 m. lapkričio 12 d.].
18. Tura, T., Harmaakorpi, V. (2005). Social Capital in Building Regional Innovative Capability. *Regional Studies*, 39 (8), p. 1111–1125.
19. Uphoff, N. (1999). Understanding social capital: Learning from analysis and experience of Participation. In Dasgupta, P., Serageldin, I. (Eds), *Social Capital: A Multifaceted Perspective* (pp. 215–249). Washington, DC: World Bank. Prieiga per internetą: http://www.exclusion.net/images/pdf/778_ratur_uphoff.pdf [Žiūrėta 2006 m. balandžio 25 d.].
20. Woolcock, M., Narayan, D. (2000). Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. *The World Bank Research Observer*, 15 (2), p. 225–249. The International Bank for Reconstruction and Development. Prieiga per internetą: [http://www.worldbank.org/research/journals/wbro/obsaug00/pdf/\(5\)Woolcock%20%20Narayan.pdf](http://www.worldbank.org/research/journals/wbro/obsaug00/pdf/(5)Woolcock%20%20Narayan.pdf) [Žiūrėta 2006 m. vasario 5 d.].
21. Žiliukaitė, R., Ramonaitė, A., Nevinskaitė, L., Beresnevičiūtė, V., Vinogradnaitė, I. (2006). *Neatrasta galia. Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*. Vilnius: Ver-sus aureus.

Rigita Tījūnaitienė

The Concept of Social Capital: the Context of Participation

Summary

Recently more and more researchers unite in the studies of social capital. Over two–three recent decades social capital has emerged as a dominant paradigm in different disciplines of social sciences. Social capital is rooted in two main disciplines – sociology and economics. However, the strength of social concept is that it “breaks” the boundaries of disciplines and combines conceptual frameworks of different fields of research.

Although the very idea of social capital is relatively old, particularly in the area of sociology, the research into the concept extended only after 1980s. Social capital is still the most widely used basis for solving the problems of participation, besides, it is formed among the actors participating in certain civil activity, which recently is widely escalated in both academic practical activities and discussions and practical activities and discussions of community (in all used contexts). Thus, the analysis of social capital as the object of interdisciplinary research in the context of participation activities is timely and relevant. In this research

it is based on works of Fine (2001), Farr (2004), Murray (2005), Matonyte, (2004), Imbrasaitė (2004), Robinson, Schmid, Siles (2002), Schmid (2002); Lance, Woolcock (2003), Siisiäinen (2000), Kadushin (2004), Woolcock, Narayan (2000), Coleman (2005) and other authors.

The aim of the research is to analyse the concept of social capital in the context of participation activities (theoretical aspect).

The methods of systematisation, comparison and generalisation of literature were used in the research.

The subject of the research is the ratio of social capital to participation.

Hence, the interdisciplinary context of Social capital – “sharing” among different disciplines, which allows to combine conceptual frameworks of different fields of research – is briefly introduced in this article. The evolution of the concept in the aspect of the fields, which integrated into the research of social capital in different periods of the development of the concept, is discussed as well. The definition of social capital and its topics is outlined.